

مهمترین عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان موثر بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران

محمدرضا حافظ‌نیا^۱

محمدحسین افشردی^۲

گودرز تافته^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۱۵

چکیده

روند تحولات منطقه‌ای و جهانی و تحول در نقش و کارکرد عوامل ژئوپلیتیکی باعث گردیده که نظام جهانی و روابط دولت‌ها دائما در حال تغییر و دگرگونی باشد. کشور ترکمنستان به عنوان یک بازیگر موثر در تحولات منطقه‌ای با داشتن ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی تلاش می‌نماید نقش پررنگ‌تری را در تحولات منطقه داشته باشد. هدف اصلی در این پژوهش شناسایی مهم‌ترین عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان موثر بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد که با استفاده از روش توصیفی، تحلیلی به صورت کاربردی، پرسشنامه‌هایی در دو مرحله تنظیم و به جامعه آماری ۹۲ نفری ارائه و با استفاده از نرم افزار SPSS اقدام به پردازش داده‌ها گردیده است. پس از انجام مطالعات نظری و محیط‌شناسی نسبت به احصاء عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان اقدام و در ادامه با انجام مطالعات میدانی و اخذ نظر نخبگان نسبت به توسعه و انجام برخی اصلاحات اقدام و در نهایت عوامل ژئوپلیتیکی مزبور در قالب ۵۸ عامل در حوزه‌های شش‌گانه (فیزیکی، انسانی، اقتصادی، سیاسی داخلی و بین‌المللی و نظامی) احصاء و بر اساس آن مدل مفهومی تحقیق تهیه و جهت اعتبارسنجی توسط جامعه آماری در قالب پرسشنامه تنظیم و طراحی گردید. در پاسخ به سوال پژوهش، مهم‌ترین عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان تاثیرگذار بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران کدامند؟ نتیجه در قالب ۵۸ عامل در شش حوزه بر اساس درجه اهمیت تایید و رتبه‌بندی گردیدند.

کلید واژه‌ها: ژئوپلیتیک، عوامل ژئوپلیتیکی، راهبرد دفاعی، ترکمنستان

۱- استاد - جغرافیای سیاسی - دانشگاه تربیت مدرس

۲- دانشیار - جغرافیای سیاسی - دانشگاه عالی دفاع ملی

۳- دانش آموخته - علوم دفاعی راهبردی - دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)

مقدمه

امروزه دیگر امنیت هر کشوری تنها به قدرت، بنیان و ساختار آن منتهی نمی‌شود بلکه ماهیت و چگونگی تحولات و تعاملات منطقه‌ای و بین‌المللی آن کشور می‌تواند باعث تقویت امنیت و یا افزایش تهدیدات امنیتی باشد. با توجه به مواضع جمهوری اسلامی ایران در رابطه با کشورهای آسیای مرکزی و برداشتی که از امنیت منطقه‌ای خود دارد، لزوم شناخت تهدیداتی که در این حوزه و توسط این کشورها متوجه جمهوری اسلامی ایران می‌باشد از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. همچنین سرشت پویا و متحول نظام قدرت جهانی و توزیع فضایی و منطقه‌ای آن در جهان که عمدتاً تحت تأثیر تحول در علم و تکنولوژی و سطح آگاهی ملت‌ها از سویی و تحول در نقش و کارکرد عوامل ژئوپلیتیکی از سوی دیگر قرار دارد باعث می‌شود که نظام جهانی و نظام‌های منطقه‌ای و روابط دولت‌ها و ملت‌ها با یکدیگر دائماً در حال تحول و دگرگونی باشند. این واقعیت ضرورت مطالعه علمی و دقیق ماهیت پدیده‌های سیاسی را در سطح جهانی، منطقه‌ای و محلی، کیفیت شکل‌گیری آن‌ها و نیز عوامل پیدایش و بازتاب کارکرد پدیده‌ها را اجتناب ناپذیر می‌نماید و میدان عمل گسترده‌ای را فراروی ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی و جغرافیای سیاسی ممالک قرار می‌دهد، همچنین بروز دگرگونی در نظام جهانی با فروپاشی بلوک شرق و گسترش دامنه رقابت‌های جمعی و فردی بین دولت‌ها در سطوح جهانی و منطقه‌ای و گسترش فرآیندهای همگرایی و واگرایی در رفتار دولت‌ها، باعث تحول در قلمرو و ابعاد تحلیلی تعاملات ژئوپلیتیک شده است. در این فضای جدید کشور ما نیز در یکی از حساس‌ترین موقعیت‌های ژئوپلیتیکی جهان قرار گرفته، به گونه‌ای که مناطق ژئوپلیتیکی فعالی با کارکردهای گسترده و متعدد گرداگرد آن را فرا گرفته و آن را به صورت کانون جاذبه دیپلماسی منطقه‌ای و جهانی درآورده است. این موقعیت نه تنها باعث تأثیرگذاری ایران در روند تحولات جهانی و منطقه‌ای می‌شود، بلکه کارکرد مناطق پیرامونی نیز می‌تواند مسائل ایران را تحت تأثیر قرار دهد. موقعیت ایران در نظام جهانی و منطقه‌ای و کنش و روابط متقابل آن با قطب‌های قدرت جهانی و مناطق ژئوپلیتیکی، همواره مسائل جدیدی را می‌آفریند که مجموعاً زمینه بسیار مناسبی را برای مطالعه عوامل پویا و متحول سیاسی و علمی با تأکید بر واقعیت‌های جغرافیایی برای تدوین راهبرد دفاعی فراهم می‌آورد. با توجه به تحولات اخیر در منطقه، تأثیر عوامل ژئوپلیتیکی ترکمنستان در تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران ناشناخته می‌باشد و به روشنی نمی‌دانیم عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان چه

تأثیری در تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران دارند که این مهم، مسئله اصلی در این تحقیق می باشد که محقق را به انجام این تحقیق علمی واداشته، لذا در این تحقیق تلاش می شود با تجزیه و تحلیل عوامل ژئوپلیتیکی ترکمنستان، میزان تأثیر آن ها بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران مشخص گردد. در بعد اهمیت تحقیق اینکه؛ این تحقیق موجب شناخت محیط ملی کشور ترکمنستان می گردد و می تواند مراجع تصمیم ساز و تصمیم گیر دفاعی جمهوری اسلامی ایران را در تدوین و اتخاذ راهبردهای دفاعی در قبال ترکمنستان کمک نماید. همچنین می تواند زوایای ناشناخته تدوین راهبردهای دفاعی ج.ا.ایران در مقابل ترکمنستان را شناسائی و معرفی نماید و مبنایی برای سیاست گذاری دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابل ترکمنستان با توجه به تحولات جدید منطقه باشد؛ و ضرورت تحقیق اینکه، باعث عدم اتخاذ راهبردهای دفاعی مناسب در مقابل ترکمنستان می گردد. هدف تحقیق شناخت مهم ترین عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان موثر در تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران که متناظر با هدف، سوال تحقیق این است که مهمترین عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان موثر در تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران کدامند؟

مبانی نظری

پیشینه و سابقه پژوهش

با بررسی های به عمل آمده و مطالعه ی منابع موجود در داخل کشور و جستجو در برخی از سایت های خارجی مرتبط با عنوان رساله، از جمله برخی از مراکز مطالعاتی مندرج در سایت های اینترنت تعداد ۲ پروژه و ۶ مورد رساله در سطح دکتری و کارشناسی ارشد مرتبط با موضوع انجام شده است که به عنوان نمونه عنوان و نتیجه دو مورد رساله دکتری آورده شده است رساله دکتری جناب آقای دکتر غلامعلی رشید با عنوان نقش عوامل ژئوپلیتیک در راهبرد دفاعی (مطالعه - ی موردی ایران نسبت به عراق) که نتیجه آن عبارت است از: عوامل ژئوپلیتیکی در طراحی های دفاعی نسبت به عراق تأثیری متفاوت در جهت تقویت یا تضعیف آن دارند و طراحی راهبرد دفاعی مناسب برای ج.ا.ایران نسبت به عراق را مستلزم توجه و لحاظ نمودن نقش های چهارگانه عوامل ژئوپلیتیکی (قوت، ضعف، فرصت و تهدید) دانسته اند. رساله دکتری جنای آقای دکتر خسرو بوالحسنی تحت عنوان مهم ترین عوامل ژئوپلیتیکی نوین کشور ترکیه که در تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران تأثیر دارند کدامند؟ که نتیجه آن عبارت است از: عوامل

مؤثر بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران، در ابعاد شش‌گانه، طبیعی، انسانی، اقتصادی، سیاسی داخلی و خارجی به تعداد ۵۸ عامل در بسترهای قوت، ضعف، تهدید و فرصت شناسایی گردیده و سپس بر اساس میزان تأثیر اولویت‌بندی گردیده‌اند. تحقیقات و مطالعات انجام‌شده نزدیک به موضوع در قالب رساله موردبررسی و استفاده قرار گرفت و با توجه به اینکه در منابع مورد مطالعه، روش‌های خاصی در مورد جمع‌آوری داده‌ها و یا تحلیل آن‌ها انجام‌گرفته بود، لذا روش‌های انجام‌شده تا حدودی به‌عنوان الگو مورد بهره‌برداری قرار گرفت.

در اینجا به تعریف بعضی از مفاهیم مورد استفاده در مقاله می‌پردازیم:

راهبرد^۱ راهی است که ما را به هدف می‌رساند، مأموریت را محقق می‌سازد و به چشم‌انداز معنی می‌بخشد. راهبرد به طراحی یک نقشه عملیاتی برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین‌شده اطلاق می‌شود. راهبرد عبارت است از برنامه‌ای که مسیر رسیدن به اهداف اساسی را مشخص می‌کند (حسن بیگی، ۱۳۹۰: ۴۸)

راهبرد، هنر تخصیص و کاربرد ابزار نظامی برای تحصیل اهداف سیاسی است. (جان بیلینس، ۱۳۶۹: ۲۹)

راهبرد یک نقشه عملیاتی است که برای دستیابی به نتیجه مطلوب و نهایی طراحی شده است. (کالینز، ۱۳۸۳: ۵۳)

ژئوپلیتیک^۲: عبارت است از علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آنها با یکدیگر. (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۳۷)

سائل بی‌کوهن جغرافیدان و ژئوپلیتیسین معاصر آمریکایی، تعریف زیر را ارائه می‌دهد «ژئوپلیتیک عبارت است از مطالعه کاربردی روابط فضای جغرافیایی با سیاست که تأثیر دو جانبه الگوهای فضائی، اشکال و ساختارها را با عقاید سیاسی و سازمان‌ها مورد مطالعه قرار می‌دهد» (Cohen, 1994: 17)

عوامل مؤثر در ژئوپلیتیک: عوامل مؤثر در ژئوپلیتیک به دو دسته، عوامل ثابت^۱ (موقعیت جغرافیایی، فضا، وسعت خاک، وضع توپوگرافی، شکل کشور) و عوامل متغیر (جمعیت، منابع طبیعی و...) تقسیم می‌شود. با توجه به عوامل ثابت و متغیر ژئوپلیتیکی، هر یک از کشورهای جهان

۱- strategy

۲- geopolitic

سیاست های داخلی و خارجی خود را در راستای حفظ منافع و حیات ملی تنظیم می نمایند. (عزتی، ۱۳۸۰: ۴۵)

راهبرد دفاعی: به عنوان نقشه یک ملت یا دولت برای استفاده هماهنگ از تمامی ابزارهای قدرت کشور (نظامی و غیر نظامی) در تعقیب اهداف امنیت ملی تعریف می شود. (حافظنیا و دیگران، ۱۳۸۶: ۱۱)

راهبرد دفاعی طرحی کلی برای استفاده از توان قهر مسلحانه، مرتبط با ابزار اقتصادی، دیپلماتیک و روانی قدرت است که به بهترین شکل با استفاده از وسایل آشکار و پنهان در خدمت حمایت از سیاست خارجی در می آید. (Osgood, 1962: 27)

ترکمنستان: کشور ترکمنستان با مختصات جغرافیایی ۵۲ درجه و ۶ دقیقه تا ۶۶ درجه و ۵۴ دقیقه طول شرقی ۳۵ درجه و ۳ دقیقه تا ۴۲ درجه و ۲۵ دقیقه عرض شمالی و در قسمت جنوب غربی ناحیه آسیای مرکزی واقع است و از غرب به دریای خزر، از جنوب به جمهوری اسلامی ایران، از جنوب شرقی به افغانستان، از شمال شرقی به ازبکستان و از شمال به قزاقستان محدود است. مساحت آن ۴۸۸۱۰۰ کیلومتر مربع و مرکز آن عشق آباد است. عشق آباد از سال ۱۹۱۹ تا ۱۹۲۷ پالتاراسک نامیده می شد. جمهوری ترکمنستان ۱۵ شهر و ۷۴ شهرک دارد. حدود چهار پنجم خاک این جمهوری را کویر خشک قره قوم تشکیل می دهد که دامنه‌ی آن به قزاقستان هم کشیده شده است. مهمترین رودخانه‌ی ترکمنستان، آمودریا (جیحون) است که پس از عبور از مرزهای شمال شرقی این جمهوری، به دریاچه آرال وارد می شود. سایر رودخانه‌های این کشور تجن، مرغاب و اترک است که رودخانه‌ی اخیر بخشی از مرز طبیعی ایران و ترکمنستان را تشکیل می دهد.

در حال حاضر ترکمنستان معروف به سرزمین تولید نفت و گاز، صنایع شیمیایی، نیروی برق، صنایع ماشین سازی و ادوات ساختمانی است. به لحاظ کشاورزی باید گفت که ثروت اصلی ترکمنستان پنبه است و برای توسعه و رشد تولید این طلای سفید، شوروی اقدام به حفر کانالی به طول هزار کیلومتر (اعم از قسمت‌های اصلی و فرعی) در صحرای ترکمن کرده، که بزرگترین کانال مصنوعی جهان به حساب می آید. البته محصولات کشاورزی دیگر مانند غلات و میوه و پرورش دام (گاو، گوسفند و شتر) نیز وجود دارد.

جمعیت جمهوری ترکمنستان بر اساس آخرین آمار در جولای ۲۰۱۱، دارای ۵۰۹۷۰۲۸ میلیون نفر است و تراکم آن در هر کیلومتر مربع ۴/۹ نفر می باشد که ۳۴/۷ درصد در گروه سنی صفر تا ۱۴ سال، ۶۰/۹ درصد در گروه سنی ۱۵ تا ۶۴ سال و ۴/۴ درصد در گروه سنی بالای ۶۵ سال قرار

می‌گیرند. متوسط عمر مردان ۶۶/۶ و زنان ۷۳ سال و نرخ رشد جمعیت ۱/۸۷ درصد است. به‌طور کلی جمعیت ترکمنستان را می‌توان جوان قلمداد کرد که درصد گروه سنی صفر تا ۱۴ سال حدود ۳۵ درصد از کل مردم آن کشور را شامل می‌شود. (سارلی، ۱۳۹۰: ۸-۷)

جمهوری اسلامی ایران: کشوری در جنوب غربی آسیا و در منطقه خاورمیانه با ۱۰۶۴۸۰۱۹۵ کیلومتر مربع وسعت (۱۸ ام در جهان) و بر پایه سرشماری سال ۱۳۹۲ دارای جمعیتی حدود ۷۷،۱۸۹،۶۶۹ نفر است. پایتخت، بزرگ‌ترین شهر و مرکز سیاسی و اداری ایران، تهران است. ایران از شمال با جمهوری آذربایجان، ارمنستان و ترکمنستان، از شرق با افغانستان و ترکمنستان و از غرب با ترکیه و عراق همسایه است و همچنین از شمال به دریای خزر و از جنوب به خلیج فارس و دریای عمان محدود می‌شود که دو منطقه نخست از مناطق مهم استخراج نفت و گاز در جهان هستند. ایران به واسطه قرار گرفتن در منطقه میانی اوراسیا موقعیتی راهبردی دارد؛ و از اعضای سازمان ملل متحد، جنبش عدم تعهد، سازمان کنفرانس اسلامی، اوپک، سازمان اکو و چندین سازمان بین‌المللی دیگر است. ایران یک قدرت منطقه‌ای در جنوب غربی آسیا است و جایگاه مهمی را در اقتصاد جهانی به دلیل در اختیار داشتن صنعت نفت، صنعت پتروشیمی و گاز طبیعی برای خود بدست آورده است. (ایزدی، ۱۳۹۰: ۳۲)

وضعیت ژئوپلیتیکی کشور ایران با رویکرد راهبرد دفاعی

امروزه نقش هر کشور در سیاست جهانی تحت تأثیر عوامل ژئوپلیتیکی آن است. به گونه‌ای که از دیدگاه جغرافیدانان سیاسی، قدرت هر کشور به شدت از ژئوپلیتیک و موقعیت جغرافیایی آن تأثیر می‌پذیرد. ایران با توجه به موقعیت جغرافیایی آن، وضعیت ژئوپلیتیک منحصر به فردی را داراست. این موقعیت، ایران را تبدیل به کشوری بین‌المللی کرده است که همواره در معادلات جهانی نقش برجسته‌ای به آن می‌دهد. موقعیت ژئوپلیتیکی ایران با انزوا گرایی سازگار نیست و نوعی سیاست خارجی برون‌گرا و فعال را به سیاست‌گذاران توصیه می‌کند. (خلیلی، ۱۳۹۰: ۹۰-۸۹) موقعیت خاص ایران، همواره بستر مناسبی را برای ایجاد تنش‌های سیاسی و نظامی و به مخاطره افتادن امنیت ملی آن فراهم آورده است. در گذشته، ژئوپلیتیک ایران به سبب عواملی، مانند منابع خام یا موقعیت گذرگاهی، مورد توجه قرار می‌گرفت، اما با پیروزی انقلاب اسلامی و سقوط شاه، ایران که یکی از متحدین امریکا و غرب در منطقه بود به نیرومندترین دشمن آن‌ها در منطقه تبدیل شد و منافع آن‌ها را آماج حملات تبلیغی خود قرار داد. از این‌رو، غرب از جانب ابعاد جدیدی از

ژئوپلیتیک ایران احساس خطر می‌کند. (فاضلی‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۱)

جمهوری اسلامی ایران از سه بعد «ژئوپلیتیک»، «انرژی» و «فرهنگی - ایدئولوژیک» ظرفیت و توانایی تأثیرگذاری بر نظام بین‌المللی را دارد. افزون بر آن، ایران، خود زمانی تشکیل دهنده‌ی نظم بین‌المللی بوده است. از نظر ژئوپلیتیک، موقعیت جغرافیایی ایران به نحوی است که در همسایگی قدرت‌های مهمی چون روسیه و حوزه‌ی نفوذ امریکا (جنوب خلیج فارس) قرار دارد. قرار گرفتن در مناطقی که قدرت‌های بزرگ، منافع حیاتی برای خود قائل‌اند، به طور طبیعی، جایگاه کشور را در تعامل میان قدرت‌های بزرگ افزایش می‌دهد. از نظر اقتصادی شاهراه‌های بزرگ تجاری جهان در دریا و خشکی یا از ایران یا از نزدیکی ایران می‌گذرند و بر این اساس، ایران با پانزده کشور همسایه دارای مرز آبی و خاکی است، ضمن این‌که با برخورداری از بخش قابل توجهی از انرژی جهان، داشتن تسلط ژئوپلیتیکی بر بیش از نیمی از ذخایر انرژی دنیا در منطقه‌ی خلیج فارس جایگاه مهم در میان کشورهای صادرکننده نفت (اپک^۱) و نهایتاً، نقش بالقوه ایران در تأمین امنیت اقتصادی و انرژی به عنوان سوخت سیاست در جهان برجستگی خاصی دارد. به دلیل اهمیت و حساسیت این موقعیت ژئوپلیتیکی است که قدرت‌های بزرگ، مانع تقویت و نقش آفرینی یک ایران ناهماهنگ با نظام بین‌المللی می‌باشند. (ایزدی، ۱۳۹۰: ۴۷-۴۸)

جایگاه ایران در نظریه‌های ژئوپلیتیک: نظریه‌پردازان معروف در اندیشه‌های خود موقعیت ایران را نادیده نگرفته‌اند. مکیندر، ایران را به دو بخش تقسیم می‌کند. از ارتفاعات البرز به سمت شمال را جزء هارتلند یا قلب زمین و از البرز به سمت جنوب را جزء هلال داخلی می‌داند. ماهان در نظریه‌ی قدرت دریایی، برای ایران موقعیت گذرگاهی قائل بود که در مسیر دسترسی قدرت ببری (زمینی) روسیه به اقیانوس‌های جهان قرار دارد. ایران در نظریه اسپایکمن، بخش مهمی از ریملند است و به همین دلیل، موضوع رقابت دو قدرت ببری (زمینی) و بحری قرار گرفته است. کوهن، هر چند در نظریه‌ی سیستمی خود از ایران به عنوان عنصری بی‌قرینه و کشوری بنیادگرا یاد می‌کند ولی در نظریه‌ی ساختار ژئوپلیتیک جهان، ایران را بخش مهم منطقه‌ی خرد شده خاورمیانه می‌داند که می‌تواند منشأ تحول باشد. از نظر هانتینگتن، ایران مرکز تمدن اسلامی است که اتحاد آن با تمدن کنفوسیوسی می‌تواند پایه‌های تمدن غرب را متزلزل سازد. فولر از آن به عنوان قبله عالم یاد می‌کند. ایران در دیدگاه توال، سرچشمه‌ی تحرک و پویایی جهان تشیع و جهان اسلام است.

برژینسکی نیز با توجه دادن دولتمردان امریکا به واقعیت‌های ایران، راه‌کارهای منطقی را به آن‌ها پیشنهاد می‌دهد. از نظر اریک ریترا^۱، ایران به عنوان یک عامل مهم تأثیرگذار در جهان اسلام و آسیای مرکزی باقی خواهد ماند. (احمدی، ۱۳۸۴: ۲۹۵)

^۱ - Erich Reiter

موقعیت ژئواستراتژیکی ایران و ترکمنستان

در شرایط کنونی کشورهای جنوب غربی آسیا (خاورمیانه) عموماً و ایران و ترکمنستان خصوصاً، دارای موقعیت بسیار حساسی هستند. زیرا از یک طرف گره‌گشای اساس سیاست بری‌اند (هر دو کشور در حکم مکمل‌های عملیاتی ژئواستراتژی روسیه هستند) و از طرفی در مرکز جبهه پدافندی ژئواستراتژی بحری واقع شده‌اند. بنابراین در تصمیم‌گیری‌ها و اتخاذ خط‌مشی‌های سیاسی، توجه دقیق به موقعیت‌های ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک بحری واقع شده‌اند. بنابراین در تصمیم‌گیری‌ها و اتخاذ خط‌مشی‌های سیاسی، توجه دقیق به موقعیت‌های ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک تضمینی برای اجرای صحیح هر یک از آنها خواهد بود. با تمام تحولات انجام شده در امر تکنولوژی و ارتباطات، تجارب جنگ‌های گذشته این نکته را ثابت کرده که هرگاه کشوری دارای یک موقعیت ژئواستراتژیک باشد، هیچ‌گاه نمی‌تواند خود را از تحولات جهان دور نگه دارد یا به عبارت دیگر منزوی باشد. زیرا به ناچار بخشی از یک استراتژی نظامی خواهد بود و باید سعی کند با درک موقعیت، به عنوان یک وزنه استراتژیک وارد عمل شود و با بهره‌گیری از موقعیت خاص جغرافیایی، برای پیشرفت و توسعه کشور و ملت خود گام بردارد. (عزتی، ۱۳۷۱: ۷)

چارچوب نظری تحقیق و مدل مفهومی

محقق پس از انجام مطالعات نظری و بررسی نظرات مختلف برخی از اندیشمندان و ژئوپلیتیسین‌ها در مورد دسته‌بندی عوامل ژئوپلیتیک و شاخصه‌های مرتبط، در نهایت با توجه به نظرات صاحب‌نظران این حوزه از بین دهها عامل ژئوپلیتیک که تأثیرات مختلفی بر تدوین راهبردهای دفاعی دارند، از الگوی مبتنی بر نظرات رشید، حافظ‌نیا و افشردی تبعیت نموده و پس از مطالعه محیطی و دو بار توزیع پرسشنامه و اخذ نظریه‌نخبگان در نهایت ۵۸ عامل ژئوپلیتیک مرتبط با ترکمنستان در قالب مؤلفه‌های کلان شش‌گانه ژئوپلیتیک احصاء تا در ادامه پژوهش به عنوان مبنای مطالعات میدانی مورد استفاده قرار دهد.

- (۱) - عوامل طبیعی کشور ترکمنستان با ۱۱ شاخص ژئوپلیتیک.
- (۲) - عوامل انسانی کشور ترکمنستان با ۹ شاخص ژئوپلیتیک
- (۳) - عوامل سیاسی داخلی کشور ترکمنستان با ۱۲ شاخص ژئوپلیتیک
- (۴) عوامل سیاسی بین‌المللی کشور ترکمنستان با ۱۳ شاخص ژئوپلیتیک.
- (۵) - عوامل دفاعی کشور ترکمنستان با هفت شاخص ژئوپلیتیک
- (۶) - عوامل اقتصادی کشور ترکمنستان با شش شاخص ژئوپلیتیک.

روش‌شناسی

باتوجه به اینکه این پژوهش می‌تواند مورد استفاده تصمصیم سازان و تصمصیم گیرندگان بخش دفاع و بخش سیاست خارجی کشور قرار گیرد، لذا در زمره تحقیقات کاربردی قرار دارد و روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی است که در آن تأثیر عوامل ژئوپلیتیک کشور ترکمنستان در تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار گرفته است. از آنجایی که ترکمنستان از سال ۱۹۹۱ به استقلال رسیده است، فلذا قلمرو زمانی تحقیق از بدو استقلال ترکمنستان تا افق ۱۴۰۴ (سند چشم انداز) در نظر گرفته شده است. از نظر مکانی نیز محدوده کشور جمهوری اسلامی ایران و ترکمنستان و از نظر قلمرو موضوعی، ژئوپلیتیک ترکمنستان مد نظر می‌باشد.

در این تحقیق، داده‌های لازم با استفاده از دو روش کتابخانه‌ای (اسنادی) و روش میدانی (پیمایشی) جمع‌آوری شدند. در روش کتابخانه‌ای از ابزار فیش برداری و در روش میدانی از ابزار پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده استفاده گردیده است و در تهیه پرسشنامه، از میان عوامل متعدد ژئوپلیتیک، ابتداء تعداد ۴۴ عامل از مهمترین عوامل ژئوپلیتیک کشور ترکمنستان تعیین و به عنوان پرسش نامه اول تحقیق در اختیار جامعه نخبگان (۱۲ نفر) قرار گرفت تا نسبت به اخذ نظرات آنان و ارزیابی و انتخاب مهمترین عوامل ژئوپلیتیک کشور ترکمنستان موثر در تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران اقدام گردد. چون در پرسشنامه اول تحقیق، سؤال باز جهت اخذ نظرات پیشنهادی جامعه‌ی نخبگان منظور گردیده بود، بنا به رهنمودهای آنان، ۱۴ عامل ژئوپلیتیک دیگر اضافه و پرسشنامه دوم با ۵۸ عامل ژئوپلیتیک موثر در تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران به جامعه آماری توزیع و در نهایت پس از جمع‌آوری و استخراج داده‌های پرسشنامه و تجزیه و تحلیل آماری آن‌ها، پاسخ سؤال تحقیق تحلیل گردید.

روایی پرسشنامه از دو جنبه روایی ظاهری و محتوا به جهت روشن و بدون ابهام بودن گویه‌ها و همچنین کفایت کمیت و کیفیت آن‌ها توسط خبرگان و صاحب‌نظران و اساتید دانشگاه تایید گردید. همچنین به جهت روایی سازه از فن تحلیل عاملی استفاده گردیده است این فن یکی از فنون تقلیل داده می‌باشد که بسیار پیشرفته و فنی است. از این شیوه برای تعیین بار عاملی هر یک از سوالات پرسشنامه استفاده می‌شود. به طور کلی با بکارگیری این فن می‌توان مربوط بودن سوالاتی که برای سنجش یک مولفه یا عامل در نظر گرفته شده‌اند، تعیین نمود که در این صورت به آن تحلیل عاملی تاییدی می‌گویند محاسبات انجام شده بیانگر این است که بار عاملی همه گویه‌ها بالاتر از

۴/ بوده است بنابراین پرسشنامه از روایی بسیار خوبی برخوردار بوده است و درصد واریانس کل آن (۸۰/۱۳) می باشد که نشان دهنده این است که ابزار سنجش توانسته است از ۱۰۰ درصد حدود ۸۰ درصد مفاهیم مورد نظر را از بین جامعه آماری جمع آوری نماید. جامعه آماری این تحقیق به دو دسته تقسیم گردیدند. بدین ترتیب که در مرحله اول به جهت تبیین عوامل و شاخص‌های مختلف ابعاد ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان از تعدادی از خبرگان امر در این زمینه مصاحبه به عمل آمد. در مرحله بعد به منظور تایید عوامل و شاخص‌های احصاء شده از میان صاحب نظران و فعالان در حوزه‌های دفاعی- امنیتی و سیاسی کشور با لحاظ نمودن ویژگی‌هایی از قبیل مدرک تحصیلی حداقل فوق لیسانس، آشنایی با کشور ترکمنستان، اقامت در آن کشور، حیطه کاری و مسئولیتی، داشتن تالیف یا مقاله و تحقیق در زمینه‌ی ترکمنستان و ژئوپلیتیک، امکان دسترسی و مصاحبه و ... با همکاری و کمک فکری اساتید راهنما و مشاور، تعداد افراد واجد شرایط، ۹۲ نفر مشخص گردید. باتوجه به حجم محدود جامعه آماری، حجم نمونه تحقیق، همان جامعه آماری است و به دیگرعبارت روش نمونه‌گیری، تمام شمار می‌باشد. جهت آزمون نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف - اسمرینوف استفاده شده است. همچنین به منظور بررسی میزان اهمیت هر کدام از شاخص‌ها از آزمون‌های توزیع دوجمله‌ای و مقایسه میانگین با عدد ثابت ۳ (t) یک نمونه ای) استفاده گردید. از فن تحلیل عاملی نیز به منظور تایید شاخص‌ها و روایی ابزار سنجش استفاده به عمل آمد. همچنین به منظور رتبه بندی میانگین متغیرها از آزمون فریدمن کمک گرفته شده است از آزمون کای - دو نیز به منظور توصیف فراوانی پاسخ‌ها استفاده به عمل آمده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

ابتدا در یک تحلیل استنباطی عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان که به نظر می‌رسید بیشترین تاثیر را بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران دارند، مورد تجزیه و تحلیل واقع گردید که نتایج به شرح زیر است:

جدول شماره ۱ آزمون مقایسه میانگین متغیرها با عدد ثابت ۳

آزمون	متغیر	فاصله		مقدار t محاسبه شده	تفاوت میانگین	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه آزمون
		حد بالا	حد پایین					
T یک نمونه ای	عوامل ژئوپلیتیکی	۷۸۸	۶۰۸	۱۵/۳۶۹	۶۹۸	۹۱	۰/۰۰۰	قبول
*P<0/01، **P<0/05								

با استفاده از آزمون مقایسه میانگین با عدد ثابت ۳ وضعیت تاثیر متغیر پیش گفته بر تدوین راهبردهای دفاعی کشور جمهوری اسلامی ایران به معرض آزمون گذاشته شد. خروجی SPSS در نگاره بالا بیانگر این نتیجه است که چون سطح معناداری (sig) کمتر از میزان خطای استاندارد (۰/۰۵) به دست آمده، بنابراین مورد قبول واقع می‌گردد. یعنی جامعه سوال شونده اعتقاد دارند که عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان بر تدوین راهبردهای دفاعی کشور جمهوری اسلامی ایران تاثیر دارد.

جدول شماره ۲ آزمون تاثیر عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری

اسلامی ایران

ردیف	شاخص	فراوانی مشاهده شده					مقدار کا محاسبه شده	درجه آزادی (df)	سطح معناداری sig	نتیجه آزمون
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد				
۱	موقعیت ژئوپلیتیکی ترکمنستان (موقعیت نسبی، گذرگاهی، حائل)	۰	۰	۳۲	۴۰	۲۰	۶/۶۰۹	۲	۰/۰۳۷	تاثیر دارد
۲	شبکه آب‌های مرزی مشترک باج ایران و ترکمنستان	۰	۴	۲۸	۴۸	۱۲	۴۹/۲۱۷	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد
۳	توپوگرافی کشور ترکمنستان	۰	۱۲	۳۷	۳۵	۸	۲۹/۸۲۶	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد
۴	محصور بودن کشور ترکمنستان	۰	۴	۳۲	۲۳	۱۳	۴۰/۹۵۷	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد
۵	وسعت کشور ترکمنستان	۰	۸	۵۳	۳۱	۰	۳۳/۰۲۲	۲	۰/۰۰۰	تاثیر دارد
۶	شکل سرزمین کشور ترکمنستان	۰	۱۴	۶۲	۱۵	۱	۹۳/۴۷۸	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد
۷	موقعیت ارتباطی ترکمنستان بین ایران و آسیای مرکزی	۰	۴	۲۰	۳۶	۳۲	۲۶/۹۵۷	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد
۸	آب و هوای (اقلیم) ترکمنستان	۰	۴	۲۱	۳۷	۳۰	۲۶/۵۲۲	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد

ردیف	شاخص	فراوانی مشاهده شده					مقدار کا محاسبه شده	درجه آزادی (df)	سطح معناداری sig	نتیجه آزمون
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد				
۹	قرار گرفتن پایتخت و شهرهای مهم ترکمنستان در نزدیکی مرز ج.ا.ایران	۰	۴	۴	۳۶	۴۸	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۱۰	وضعیت و شکل مرزهای ترکمنستان	۰	۸	۳۳	۳۹	۱۲	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۱۱	کانال قره قروم و تاثیر آن بر راهبردهای دفاعی	۰	۴۰	۳۶	۱۲	۴	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۱۲	میزان جمعیت ترکمنستان	۰	۸	۲۴	۳۲	۸	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۱۳	تراکم جمعیت در مناطق جنوبی ترکمنستان هم مرز با ج.ا.	۰	۰	۳۶	۴۴	۱۲	۲	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۱۴	ویسگی و علاقه‌مندی جمعیت جنوب ترکمنستان به ج.ا.	۰	۰	۳۶	۴۴	۱۲	۲	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۱۵	ویژگی‌های کیفی جمعیت (سواد، مهارت)، ترکمنستان	۰	۰	۲۰	۲۸	۱۶	۲	/۰۱۷	تاثیر دارد	
۱۶	سطح رفاه و بهداشت مردم ترکمنستان	۴	۱۹	۴۴	۲۳	۲	۴	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۱۷	مشترکات دینی دو کشور	۰	۸	۲۱	۴۲	۲۱	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۱۸	وجود تفکرات دینی در میان اکثریت مردم و حزب حاکم ترکمنستان	۰	۸	۳۱	۴۵	۸	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۱۹	هویت ملی و احساس آن در ترکمنستان	۴	۱	۱۷	۵۲	۴	۴	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۰	ظرفیت‌های موجود علمی، تحقیقاتی و فناوری کشور ترکمنستان	۰	۴	۲۰	۳۳	۲۶	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۱	ظرفیت‌های اقتصادی ترکمنستان	۰	۸	۲۴	۴۴	۱۶	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۲	حجم مبادلات اقتصادی بین دو کشور	۰	۰	۲۰	۵۲	۲۰	۲	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۳	شبکه‌های ارتباطی، حمل و نقل و خطوط نقل کالا در ترکمنستان	۰	۴	۱۲	۵۲	۲۴	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۴	شبکه‌های حمل و نقل انرژی (گاز و نفت) در ترکمنستان	۰	۰	۱۶	۴۸	۲۸	۲	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۵	وجود منابع عظیم نفت و گاز در ترکمنستان	۴	۴	۴	۵۶	۲۰	۴	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۶	ترانزیت گاز ترکمنستان به اروپا از مسیر ایران	۰	۴	۰	۳۶	۵۲	۲	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۷	وجود فساد اداری در نهادهای ترکمنستان	۴	۲۸	۳۶	۱۲	۴	۴	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۸	سیستم دیکتاتوری حاکم بر ترکمنستان	۰	۲۰	۲۸	۳۲	۴	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۲۹	فضای امنیتی و بسته در رسانه‌ها و نشریات ترکمنستان	۰	۴	۲۰	۴۰	۱۶	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۳۰	وجود سازمان‌های مردم نهاد در ترکمنستان	۰	۱۲	۲۸	۲۵	۰	۲	/۰۳۵	تاثیر دارد	
۳۱	همگرایی مردم جنوب ترکمنستان با حکومت مرکزی	۰	۱۲	۲۰	۴۵	۱۲	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	
۳۲	همگرایی مردم مرز به عنوان یک مرکز تاریخی با ج.ا.	۰	۸	۱۶	۲۵	۲۸	۳	/۰۰۵	تاثیر دارد	
۳۳	رسانه‌های گروهی و شبکه‌های	۰	۸	۴۰	۳۶	۸	۳	/۰۰۰	تاثیر دارد	

ردیف	شاخص	فراوانی مشاهده شده					مقدار کا محاسبه شده	درجه آزادی (df)	سطح معناداری sig	نتیجه آزمون
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد				
	تلویزیونی ماهواره‌ای متعدد و متنوع ترکمنستان هم‌زبان با استان‌های شمالی - ج.ا.ایران									
۳۴	سیاست و تلاش ترکمنستان برای ایجاد خط لوله جهت انتقال نفت و گاز از بستر دریای خزر	۳۷	۳۲	۱۲	۸	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۳۵	وجود اقلیت‌های قومی - مذهبی ترکمنستان متجانس با اقوام شمال ج.ا.ا.	۱۶	۴۹	۱۶	۸	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۳۶	گرایش دولت فعلی ترکمنستان به قدرتیابی بر اساس علائق مذهب اهل سنت و حساسیت نسبت به حکومت‌ها و جمعیت‌های شیعی.	۱۲	۳۲	۳۷	۴	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۳۷	علائق ژئوپلیتیکی مردم ترکمنستان در ج.ا.ایران (وجود مقبره مخنوم قلی در ج.ا.ایران)	۸	۴۴	۲۰	۲۰	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۳۸	روابط دیرینه و تاریخی بین دو کشور	۱۲	۴۰	۳۲	۴	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۳۹	اختلافات ارضی و مرزی بین دو کشور	۱۲	۳۹	۱۶	۴	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۴۰	عضویت در سازمان منطقه‌ای آسو و کنفرانس اسلامی و غیر متعهدها	۱۶	۵۳	۲۰	۰	۰	۲	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۴۱	تعارض بر سر منابع نفت و گاز مشترک بین دو کشور	۳۲	۴۰	۱۲	۰	۰	۲	۰/۰۰۱	تاثیر دارد	
۴۲	روابط ترکمنستان با امریکا	۲۸	۴۸	۱۲	۴	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۴۳	روابط ترکمنستان با رژیم صهیونیستی	۵۲	۲۰	۲۰	۰	۰	۲	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۴۴	علائق ژئوپلیتیکی روسیه به عنوان یک بازیگر منطقه ای در تعاملات ترکمنستان با ج.ا.ایران	۱۶	۴۶	۲۴	۴	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۴۵	علائق ژئوپلیتیکی افغانستان در تعاملات ترکمنستان با ج.ا.ایران	۹	۲۰	۳۸	۱۷	۴	۴	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۴۶	علائق ژئوپلیتیکی اروپا به عنوان یک بازیگر فرا منطقه ای در تعاملات ترکمنستان با ج.ا.ایران	۸	۳۶	۳۶	۱۲	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۴۷	علائق ژئوپلیتیکی ترکیه به عنوان یک بازیگر منطقه ای در تعاملات ترکمنستان با ج.ا.ایران	۱۶	۴۵	۲۵	۴	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۴۸	اعلام سیاست بیطرفی و حسن همجواری توسط دولت ترکمنستان	۱۲	۵۴	۱۶	۸	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۴۹	هم راستایی برخی سیاست‌های ترکمنستان با سیاست‌های آمریکا و غرب	۲۱	۳۸	۲۴	۸	۰	۳	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	
۵۰	برخورد نیروهای نظامی و امنیتی ترکمنستان با رانندگان و مسافران ایرانی در مرز و گمرک	۱۲	۲۶	۲۷	۲۰	۴	۴	۰/۰۰۰	تاثیر دارد	

ردیف	شاخص	فراوانی مشاهده شده					نتیجه آزمون	سطح معناداری sig	درجه آزادی (df)	مقدار کا محاسبه شده
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد				
۵۱	تأثیرگذاری در تنظیم رژیم حقوقی دریای خزر	۰	۸	۱۲	۴۳	۲۸	/۰۰۰	۳	۳۳/۸۷۹	
۵۲	فعالیت های نظامی در دریای خزر	۰	۱۶	۳۷	۲۶	۱۲	/۰۰۱	۳	۱۶/۴۷۳	
۵۳	بیمان‌های نظامی ترکمنستان با کشورهای منطقه‌ای	۰	۴۴	۱۰	۱۶	۲۰	/۰۰۰	۳	۲۹/۶۴۴	
۵۴	بیمان‌های نظامی ترکمنستان با کشورهای فرامنطقه‌ای	۰	۴	۳۳	۳۳	۲۰	/۰۰۰	۳	۲۵/۲۸۹	
۵۵	برخوردراری کشور ترکمنستان از تأسیسات و صنایع نظامی داخلی و فناوری دفاعی	۰	۱۳	۳۱	۴۳	۱	/۰۰۰	۳	۴۷/۴۵۵	
۵۶	وابستگی شدید نظامی ترکمنستان به صنایع خارجی	۰	۲۰	۳۳	۳۴	۴	/۰۰۰	۳	۲۵/۹۶۷	
۵۷	قدرت نظامی از نظر توان کتی نیروهای مسلح کشور ترکمنستان	۰	۲۸	۲۹	۲۸	۵	/۰۰۰	۳	۱۸/۱۷۸	
۵۸	قدرت نظامی از نظر توان کیفی نیروهای مسلح کشور ترکمنستان	۰	۱۶	۴۳	۲۱	۴	/۰۰۰	۳	۳۸	

با توجه به خروجی جدول و فراوانی های مشاهده شده، چون سطح معناداری برای تمامی شاخص ها از سطح خطای ۰/۰۵ کمتر به دست آمده است، فرض تاثیر تمامی شاخص ها به عنوان عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران مورد تایید واقع شد. به منظور بررسی وضعیت توزیع داده های هر متغیر از آزمون K-S استفاده گردید

جدول شماره ۳ بررسی توزیع داده های عوامل شش گانه

آزمون	ابعاد	میانگین	انحراف معیار	مقدار K-S محاسبه شده	سطح معناداری	نتیجه آزمون
نتیجه آزمون	عوامل طبیعی	۳/۵۳	۰/۴۶	۱/۱۸	۰/۱۲۱	نرمال است
	عوامل انسانی	۳/۴۴	۰/۳۹	۱/۶۰	۰/۰۱۲	نرمال نیست
	عوامل اقتصادی	۴/۰۶	۰/۵۴	۱/۳۵	۰/۰۵	نرمال نیست
	عوامل سیاسی داخلی	۳/۴۷	۰/۴۵	۱/۳۶	۰/۰۴	نرمال نیست
	عوامل سیاسی خارجی	۳/۸۰	۰/۴۴	۰/۸۸	۰/۴۰	نرمال است
	عوامل نظامی	۳/۲۹	۰/۵۷	۱/۳۸	۰/۰۴	نرمال نیست
N=۹۲						

باتوجه به خروجی جدول چون سطح معناداری برای عوامل طبیعی و عوامل سیاسی خارجی بیشتر از مقدار خطای ۰/۰۵ به دست آمده توزیع داده ها نرمال است، بنابراین از آزمون t یک نمونه ای و

برای سایر متغیرها (انسانی، اقتصادی، سیاسی داخلی و عوامل نظامی) که غیرنرمال می باشد، از آزمون توزیع دو جمله ای استفاده گردید. به همین منظور برای تمام عوامل ۶ گانه محاسبات انجام گردید که با توجه به عدم امکان درج کلیه جداول به خاطر محدودیت حجم مقاله یک نمونه را به شرح زیر تدوین و سپس مورد آزمون واقع گردید که نتایج به شرح زیر آورده شده است. نتیجه سایر عوامل نیز مورد تایید قرار گرفته است:

جدول شماره ۴ آزمون مقایسه میانگین متغیر عوامل طبیعی با عدد ثابت ۳

آزمون	متغیر	فاصله اطمینان		مقدار t محاسبه شده	تفاوت میانگین	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه آزمون
		حد بالا	حد پایین					
T یک نمونه ای	عوامل طبیعی	۱/۶۲۷	۱/۴۳۶	۱۱/۰۴	۵۳۱	۹۱	۱۰۰۰	قبول
*P<0/05. **P<0/01								

با استفاده از آزمون مقایسه میانگین با عدد ثابت ۳ وضعیت تاثیر متغیر پیش گفته بر تدوین راهبردهای دفاعی کشور ج.ا.ا. به معرض آزمون گذاشته شد. خروجی SPSS در نگاره بالا بیانگر این نتیجه است که چون سطح معناداری (sig) کمتر از میزان خطای استاندارد (۰/۰۵) به دست آمده، بنابراین مورد قبول واقع می گردد. یعنی جامعه سوال شونده اعتقاد دارند که عوامل طبیعی کشور ترکمنستان بر تدوین راهبردهای دفاعی کشور جمهوری اسلامی ایران تاثیر دارد.

حال در تحلیل هایی جداگانه جهت بررسی این که بین عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان کدام عامل بیشترین رتبه میانگین تاثیر و کدام کمترین رتبه را به خود اختصاص می دهد، از آزمون رتبه بندی فریدمن استفاده گردید.

جدول شماره ۵ اولویت بندی عوامل ژئوپلیتیکی

رتبه میانگین	متغیرها (ابعاد)	آزمون
۵/۱۹	عوامل اقتصادی	فریدمن
۴/۴۷	عوامل سیاسی خارجی	
۳/۱۸	عوامل طبیعی	
۳/۱۰	عوامل سیاسی داخلی	
۲/۶۰	عوامل انسانی	
۲/۴۶	عوامل نظامی	
N=۹۲ و df=۵ و sig=۰/۰۰۰ و $\chi^2=۱۵۷/۵۴$		

مطابق خروجی جدول چون سطح معناداری کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ به دست آمده است (sig =/۰۰۰). بنابراین می توان ادعا نمود که عوامل مذکور در تدوین راهبردهای دفاعی کشور جمهوری اسلامی ایران به یک میزان نقش ایفاء نمی کنند و رتبه میانگین تاثیر آن‌ها با هم دارای اختلاف است. رتبه میانگین این ابعاد به ترتیب از بیشترین به کمترین در جدول بالا نشان داده شده است.

آزمون رتبه بندی فریدمن شاخص های عوامل طبیعی

جدول شماره ۶ اولویت بندی عوامل طبیعی کشور ترکمنستان

رتبه میانگین	متغیرها (شاخص های عوامل طبیعی)	آزمون
۹/۱۱	قرار گرفتن پایتخت و شهرهای مهم ترکمنستان در نزدیکی مرز ایران	۰/۰۰۰
۸/۲۰	موقعیت ارتباطی ترکمنستان با بین ایران و آسیای مرکزی	
۷/۳۳	موقعیت ژئوپلیتیکی ترکمنستان	
۶/۷۹	شبکه آبهای مرزی مشترک بین ایران و ترکمنستان	
۶/۶۸	محصور بودن کشور ترکمنستان	
۶/۰۶	وضعیت و شکل مرزهای ترکمنستان	
۵/۳۴	توپوگرافی کشور ترکمنستان	
۴/۶۱	وسعت کشور ترکمنستان	
۴/۱۵	شکل سرزمین کشور ترکمنستان	
۴/۰۹	آب و هوای کشور ترکمنستان	
۳/۶۳	کانال قره قروم و تاثیر آن بر تدوین راهبردهای دفاعی	
$\chi^2 = 336/263$ و $sig = /000$ و $df = 10$ و $N = 92$		

مطابق خروجی جدول چون سطح معناداری کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ به دست آمده است (sig =/۰۰۰) بنابراین می توان ادعا نمود که شاخص های مذکور بر تدوین راهبردهای دفاعی

جمهوری اسلامی ایران به یک میزان نقش ایفاء نمی کنند و اختلاف دارند. رتبه میانگین این ابعاد به ترتیب از بیشترین به کمترین در جدول بالا نشان داده شده است.

آزمون رتبه بندی فریدمن برای شاخص های سایر عوامل نیز انجام شد که مهمترین شاخص هر عامل بشرح زیر می باشند.

- در بررسی اولویت شاخص های عوامل انسانی کشور ترکمنستان به لحاظ تاثیری که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران دارند، نتایج نشان داد که شاخص های تراکم جمعیت در مناطق جنوبی ترکمنستان هم مرز با جمهوری اسلامی ایران، وابستگی و علاقه مندی جمعیت جنوب ترکمنستان با ایران، هویت ملی و احساس آن در ترکمنستان، مشترکات دینی دو کشور، وجود تفکرات دینی در میان اکثریت مردم و حزب حاکم، میزان جمعیت ترکمنستان در رتبه اول، ظرفیت های موجود علمی - تحقیقاتی و فنآوری ترکمنستان در اولویت دوم، ویژگی های کیفی جمعیت (سواد، مهارت)، سطح رفاه و بهداشت ترکمنستان در اولویت سوم، قرار دارد.

- در بررسی اولویت شاخص های عوامل اقتصادی کشور ترکمنستان به لحاظ تاثیری که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران دارند، نتایج نشان داد که شاخص ترانزیت گاز ترکمنستان به اروپا از مسیر ایران در رتبه اول، شاخص های: شبکه های حمل و نقل انرژی (نفت و گاز) در ترکمنستان، شبکه های ارتباطی، حمل و نقل و خطوط انتقال کالا در ترکمنستان، وجود منابع عظیم نفت و گاز در ترکمنستان، حجم مبادلات اقتصادی بین دو کشور در اولویت دوم، ظرفیت های اقتصادی ترکمنستان در اولویت سوم، قرار دارد.

- در بررسی اولویت شاخص های عوامل سیاسی داخلی کشور ترکمنستان به لحاظ تاثیری که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران دارند، نتایج نشان داد که سیاست و تلاش ترکمنستان برای ایجاد خط لوله جهت انتقال نفت و گاز از بستر دریای خزر در رتبه اول، شاخص وجود اقلیت های قومی - مذهبی ترکمنستان متجانس با اقوام شمال ج.ا.ا در اولویت دوم، روابط دیرینه و تاریخی بین دو کشور، همگرایی مردم مرو به عنوان یک مرکز تاریخی با جمهوری اسلامی ایران، گرایش دولت فعلی ترکمنستان به قدرت یابی بر اساس علائق مذهب اهل سنت و حساسیت نسبت به حکومت ها و جمعیت های شیعی، در اولویت سوم و شاخص های همگرایی مردم جنوب ترکمنستان با حکومت مرکزی، رسانه های گروهی و شبکه های تلویزیونی ماهواره ای متعدد و متنوع ترکمنستان هم زبان با استان های شمالی ج.ا.ا ایران، علائق ژئوپلیتیکی مردم ترکمنستان در

جمهوری اسلامی ایران (برای نمونه وجود مقبره مختوم قلی در ج.ا.ایران) در رتبه چهارم و شاخص سیستم دیکتاتوری حاکم بر ترکمنستان در رتبه پنجم و شاخص های وجود سازمان های مردم نهاد در ترکمنستان، وجود فساد اداری در نهادهای ترکمنستان در رتبه آخر قرار دارد؛ که این ترتیب اولویت بایستی در تدوین راهبردهای دفاعی مدنظر قرار گیرد.

- در بررسی اولویت شاخص های عوامل سیاسی خارجی کشور ترکمنستان به لحاظ تاثیری که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران دارند، نتایج نشان داد که روابط ترکمنستان با رژیم صهیونیستی در رتبه اول، شاخص تعارض بر سر منابع نفت و گاز مشترک بین دو کشور در اولویت دوم، روابط ترکمنستان با امریکا، عضویت در سازمان منطقه ای اکو و کنفرانس اسلامی و غیر متعهدها، اختلافات ارضی و مرزی بین دو کشور، تاثیرگذاری در تنظیم رژیم حقوقی دریای خزر در اولویت سوم، شاخص های علائق ژئوپلیتیکی روسیه به عنوان یک بازیگر منطقه ای در تعاملات ترکمنستان با ج.ا.ایران، اعلام سیاست بیطرفی و حسن همجواری توسط دولت ترکمنستان، هم راستایی برخی سیاست های ترکمنستان با سیاست های آمریکا و غرب، علائق ژئوپلیتیکی ترکیه به عنوان یک بازیگر منطقه ای در تعاملات ترکمنستان با ج.ا.ایران در رتبه چهارم و شاخص های برخورد نیروهای انتظامی و امنیتی ترکمنستان با رانندگان و مسافران ایرانی در مرز و گمرگ، علائق ژئوپلیتیکی اتحادیه اروپا به عنوان یک بازیگر فرا منطقه ای در تعاملات ترکمنستان با جمهوری اسلامی ایران، علائق ژئوپلیتیکی افغانستان در تعاملات ترکمنستان با جمهوری اسلامی ایران در رتبه آخر قرار دارد.

- در بررسی اولویت شاخص های عوامل نظامی کشور ترکمنستان به لحاظ تاثیری که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران دارند، نتایج نشان داد که شاخص پیمان های نظامی ترکمنستان با کشورهای فرامنطقه ای در رتبه اول، شاخص های فعالیت های نظامی در دریای خزر، برخورداری کشور ترکمنستان از تأسیسات و صنایع نظامی داخلی و فناوری دفاعی در اولویت دوم، شاخص های وابستگی شدید نظامی ترکمنستان به صنایع خارجی، قدرت نظامی از نظر توان کیفی نیروهای مسلح کشور ترکمنستان (آموزش و مهارت)، پیمان های نظامی ترکمنستان با کشورهای منطقه ای، قدرت نظامی از نظر توان کمی نیروهای مسلح کشور ترکمنستان در اولویت آخر قرار دارد.

نتیجه گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه گیری

۵۸ عامل ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان برابر جدول شماره ۲ بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران تاثیرگذار می باشند.

دررتبه بندی بین میانگین های عوامل شش گانه ژئوپلیتیکی کشور ترکمنستان که بر تدوین راهبردهای دفاعی ج.ا.ا تاثیر دارند، به ترتیب عامل اقتصادی و عوامل سیاسی خارجی در رتبه اول، عوامل طبیعی و عوامل سیاسی داخلی در رتبه دوم و عامل انسانی و عوامل نظامی در رتبه سوم قرار دارند.

- مهمترین شاخص عوامل اقتصادی کشور ترکمنستان که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران تاثیر دارد عبارت است از: ترانزیت گاز ترکمنستان به اروپا از مسیر ایران.

- مهمترین شاخص عوامل سیاسی خارجی کشور ترکمنستان که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران تاثیر دارد عبارت است از: روابط ترکمنستان با رژیم صهیونیستی.

- مهمترین شاخص عوامل طبیعی کشور ترکمنستان که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران تاثیر دارد، عبارت است از: فرار گرفتن پایتخت و شهرهای مهم ترکمنستان در نزدیکی مرز ایران.

مهمترین شاخص عوامل سیاسی داخلی کشور ترکمنستان که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران تاثیر دارد، عبارت است از: سیاست و تلاش ترکمنستان برای ایجاد خط لوله جهت انتقال نفت و گاز از بستر دریای خزر.

مهمترین شاخص عوامل انسانی کشور ترکمنستان که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران تاثیر دارد، عبارت است از: تراکم جمعیت در مناطق جنوبی ترکمنستان هم مرز با جمهوری اسلامی ایران.

مهمترین شاخص عوامل نظامی کشور ترکمنستان که بر تدوین راهبردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران تاثیر دارد، عبارت است از: پیمان های نظامی ترکمنستان با کشورهای فرامنطقه ای.

ب- پیشنهادها

۱. با توجه به کار پژوهشی گسترده و استفاده از روش های آماری در خصوص عوامل ژئوپلیتیکی ترکمنستان و مشخص شدن عوامل ژئوپلیتیکی این کشور پیشنهاد می شود

- طراحان دفاعی و مسئولین سیاسی کشور با بهره‌گیری از نتایج این تحقیق راهبردهای دفاعی و امنیتی مناسب در قبال کشور ترکمنستان تدوین نمایند.
۲. نظر به توسعه روزافزون روابط ترکمنستان با رژیم اشغالگر قدس و افتتاح سفارتخانه این کشور در ترکمنستان مسئولین سیاست خارجه جمهوری اسلامی ایران با استفاده از اهرم‌های اقتصادی که به عنوان فرصت برای جمهوری اسلامی ایران می‌باشند نیاز است تلاش نمایند همگرایی بیشتری در جهت کنترل و محدودسازی روابط ترکمنستان با رژیم اشغالگر قدس ایجاد نمایند.
۳. با توجه به نتیجه تحقیق توسعه روابط اقتصادی دو کشور در زمینه ترانزیت گاز و کالا از اهمیت بالایی برخوردار است لذا مسئولین سیاسی و اقتصادی در راستا تلاش لازم را معمول دارند.
۴. با توجه به اهمیت رژیم حقوقی دریای خزر در تصمیم‌گیری‌های سیاسی مسئولان مربوطه تلاش نمایند حمایت کشور ترکمنستان را در راستای تأمین منافع ملی کشور جلب نمایند.

فهرست منابع

الف - منابع فارسی

- ✓ احمدی، سید عباس، (۱۳۸۴) جایگاه ایران در نظریه‌های ژئوپلیتیک، تهران: اولین کنگره‌ی انجمن ژئوپلیتیک ایران.
- ✓ اراز، محمد سارلی، (۱۳۹۰)، تاریخ ترکمنستان، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.
- ✓ ایزدی، جهانبخش، (۱۳۹۰)، راهبردهای تحقق تعامل مؤثر و سازنده ایران در نظام بین‌الملل، تهران: فصل‌نامه‌ی رهنامه سیاست‌گذاری، سال دوم، شماره سوم.
- ✓ بیلیس، جان - بوث کن گارنت، جان. - زفیل، ویلیام، (۱۳۶۹)؛ استراتژی معاصر، ترجمه هوشمند میر فخرایی، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.
- ✓ حافظ نیا، محمدرضا و رشید، غلامعلی و پرهیزکار، اکبر و افشردی، محمدحسین، (۱۳۸۶)، «مقاله؛ الگوی نظری طراحی راهبرد دفاعی مبتنی بر عوامل ژئوپلیتیکی»، فصل‌نامه‌ی بین‌المللی ژئوپلیتیک (علمی - پژوهشی)، سال سوم، شماره‌ی دوم، انجمن ژئوپلیتیک ایران، تهران.
- ✓ حافظ نیا، محمدرضا، (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، انتشارات پاپلی،
- ✓ حسن بیگی، ابراهیم، (۱۳۹۰)، مدیریت راهبردی، تهران، انتشارات سمت.
- ✓ خلیلی، محسن، (۱۳۹۰)، بایستگی‌های ژئواکونمیک توسعه‌ی منطقه‌ی جنوب شرق ایران، فصل‌نامه‌ی روابط خارجی، سال سوم، شماره‌ی چهارم.
- ✓ عزتی، عزت اله، (۱۳۸۰)، ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم. تهران، انتشارات سمت.
- ✓ فاضلی نیا، نفیسه، (۱۳۸۵)، ژئوپلیتیک شیعه و مسئله‌ی امنیت ملی ایران، فصل‌نامه‌ی شیعه شناسی، سال چهارم، شماره‌ی ۱۳.
- ✓ کالینز، جان ام، (۱۳۸۳)، استراتژی بزرگ، ترجمه کوروش بایندر، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- ✓ کوهن، سائول برنارد، (۱۳۸۷)، ژئوپلیتیک نظام جهانی، ترجمه؛ عباس کاردان، تهران، انتشارات مؤسسه ابرار معاصر.

ب- منابع لاتین

- Cohen, Saul. B,(1994). Geopolitics in the new world Era, Recordering the world edited by G. J. Demko and W. B. wood, westview press,U. S. A
- Osgood Robert, (1962),NATO: The Entangling Alliance